

Rönesans Hükümdarı Fatih

Tayyib GÖKBİLGİN

Fatih Sultan Mehmed'in şahsiyeti, zihniyeti ve ilmi temayülleri itibariyle de, devrinin doğu ve batı hükümdarları arasında mütemayiz bir mevkie sahip olduğu, zamanında Rönesans hareketleri ile yakından ve sıkı bir şekilde alakadar bulunduğu malumdur. Ötedenberi, onun askeri ve idari sahada olduğu kadar ve belki daha fazla bu cephedeki kabiliyeti ve muvaffakiyetleri üzerinde Şark ve Garp kaynakları durmuştur. Filhakkıka, Fatih'in belli - başlı bu iki farik vasfı bugün de tetkik edilebilecek, bunlardan hangisinin daha kuvvetli olduğu noktası münakaşa olunabilecek konulardır. Yani, onun askeri sahadaki cür'et ve cesareti, ileri görüşü ve muvaffakiyetlerini tevlit eden yüksek kudreti mi, yoksa, mensup olduğu Şark medeniyetinin hudutlarını bazı noktalarda aşarak devrinin ilmi, felsefi, bedii, bir kelime ile, manevi cephesini kuvvetlendirerek, imparatorluğunu bu bakımdan da muasırı medeniyetin üstüne çıkarmak hususundaki arzusu, cehid ve gayreti mi ön planda ve daha ehemmiyetle ele alınması meselesi hatıra gelmektedir.

Bu konulardan birincisi, diğerine nazaran oldukça daha aydınlanmıştır. Bu hususta Fatih'in, hem birbuçuk asırdan beri artık ihtiyaçları ve an'anesi teessüs etmiş olan Osmanlı devletinin inkişafına, terakkisine sed çeken hailleri ortadan kaldırmak, imperium'ü içinde bir vahdet kurmak, hem de İslamın ilk devirlerinden biri << Hasreti mülük >> olan bir işi tahakkuk ettirmek istemesinin başlıca amil olduğu keyfiyeti tamamen tevcih etmiş bir meseledir. Düstur - name - i Enveri, bunu şöyle,

**“Çok çeriyle geldi nice padişah
Hak Teala vermedi bu fethe rah
Yapılıp devri Süleymandan berü
Çok selatin fethine vermişti ru
Cümlesi ol hasretiyle gittiler
Fethine anun vasiyet ettiler”**

ifade ettiği gibi bir yazma Tevarih-i Al-i Osman da **“... Ayet dahi gelmiştir Kelam-ı Kadimde ve Ferkan-ı azimde İslambol'un alınmasına Hak Teala buyurmuştur. Beldetün tayyibetün 857 (1453)..>>** diyerek fethine kudsi ve ulvi bir mahiyet vermiştir.

Fatih'in ilim ve sanat hamiliği, bir Rönesans hükümdarı olduğu hususunda ise zamanının ve daha muahhar Şark ve Garp kaynakları hemen hemen müttefiktir. Mesela meşhur Bizans tarihçisi ve muhasarada bizzat İstanbul'da bulunmuş ve İmparatorun en kıymetli yardımcılığını yapmış ve daha sonra da Fatih'i tanımış olan Phrantzes bunu şöyle ifade etmektedir: <<Askeri işlerde olduğu kadar sivil meselelerde de şayanı hayret bir enerjiye malik olan bu genç adam (Fatih Sultan Mehmed) eski devirlerin hakimliğini göstermiştir. Sanatkar kimseler ve alimler hakkında hususi bir teveccühü vardı. Bizzat kendisi de ilme yabancı ve lakayt değildi. Heyet ilminde hususi ve kuvvetli bir bilgi sahibi idi. Büyük

İskender'in Auguste'ün, Büyük Kostantin ve Büyük Theodosius'un tarihini okuyor, onlardan daha büyük işleri nasıl yapabileceğini ve devletini en geniş hudutlarına götürmeyi ihtirasla düşünüyordu. Bunu tahakkuk ettirmek ona nasip oldu >> Keza , 1453 de Venedik elçisi Bartolomeo Marcello'nun refakatinde İstanbul'a gelerek Padişahı tanımış ve dönüşünden sonra da Şark işleri hakkında hem Papa'ya izahat vermiş, hem de Napoli Kralı Alfons'a yine Türk meseleleri üzerinde Informazione isimli bir rapor (5 Nisan 1454) sunmuş olan Sagundino Fatih'i şu müsait cümlelerle tasvir etmektedir: << Bu dinlenmek, yorulmak bilmiyen ve çok cepheli faaliyet arasında, Sultan, ilim ve felsefe ile iştilal etmeğe de vakit bulmaktadır. Çok alim bir Arap filozofu sarayda kalmakta ve her gün muayyen saatte Padişahın huzuruna girerek ona müntehap şeyler okumak müsaadesini haiz bulunmaktadır. Bundan başka orada biri latince, diğeri grekçe tahsil etmiş iki tabip vardır. Bunlar Padişahın itimadına mazhar olmuş ve daima refakatinde bulunan kimselerdir. Bunlar vasıtasıyla o kadim çağ tarihini tetebbü etmektedir. Fakat, Sultanı, İsparta, Atina ve Kartaca tarihi asla tatmin etmiyor. Onun kendisine örnek addedikleri büyük İskender ve Jül Sezar'dır. Bunların tarihini türkçeye tercüme ettirmekte ve bunları okuyarak bundan sonsuz bir haz duymaktadır...>>

Buna daha başkalarının, Fatih'i zamanında görmüş ve ona hizmet etmiş olanların ihtisas ve intibalarını ilave etmek mümkündür. Ezcümle bu meyanda onun Ancona'lı Gyriacus ile, G. M Angiolello ile münasebetlerini, Centile Bellini'yi sarayına davet etmesini ve bilhassa sarayında büyük bir kütüphane tesis ederek burada her türlü ilim ve kültür eserlerini toplamasını düşünmek onun bu cephesini anlamak için kafidir. Fatih, kütüphane tesisi hususunda devrine o kadar kuvvetle tesir etmiştir ki, vezirleri ve diğer dini - sosyal tesisler yapan devlet erkani dahi hükümdarlarının yolunda yürüyerek elde edebildikleri kıymetli eserleri bu tesislerine vakıf ve tahsis ediyorlardı. Buna bir misal olarak Mahmut Paşa'nın İstanbul medresesindeki tesisinden başka Has kariyesi (Havas Mahmut Paşa) medresesinde ihdas ettiği kütüphaneye de tefsir, hadis, usul-ü fıkıh, furu vesaire gibi İslam iskolastiği eserlerinden başka mantık, hikmet, heyet ve tıp ilimlerine ait birçok eserleri toplamıştı.

Hülasa, Deismann adındaki meşhur Alman müdekkikinin ifadesi ile << dünya tarihinde bir dönüm noktası yarattıktan sonra Şark ve Garbın kapısında, bu iki alemin kültürünü nefsinde toplayan laik bir insan, Fatih >> her suretle bir Rönesans hükümdarı olmak vasfını haiz bulunmaktadır.